

ТУРИСТИЧНИЙ РУХ НА ВОЛИНІ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД

У статті досліджено зародження та розвиток туристичного руху на Волині у міжвоєнний період, охарактеризовано участь у ньому громадських організацій, проаналізовано державне регулювання даної галузі.

Ключові слова: туризм, Волинське воєводство, туристичні товариства, путівник.

Міжвоєнний період в історії розвитку туристичного руху Волині має особливе значення, адже саме тоді розпочалось зародження та становлення туризму як окремої галузі.

За умовами Ризького договору 1921 р. Західна Волинь увійшла до складу Польської республіки, а на її території було утворено нову адміністративно-територіальну одиницю – Волинське воєводство [1], що визначило особливий характер соціально-економічного, суспільно-політичного та культурного життя цих земель упродовж майже двох десятиліть. Державна влада проводила різноманітні заходи для виховання у населення приєднаних територій польського патріотизму, насадження твердження про те, що Західна Україна, у тому числі й Волинь, є одвічною складовою Польщі. Для цього використовувались різноманітні методи. Одним із них був саме туризм. Тому питанню розвитку туристичного руху, особливо на зазначених територіях, керівництво Польської республіки надавало особливої уваги.

Досліджувана тема є недостатньо вивченою в історичній літературі. Науковий доробок сучасних українських дослідників обмежується публікаціями В. Дмитрука [2], О. Завадської [3] та Н. Кінд-Войтюк [4]. Серед польських науковців варто відзначити дослідження Т. Коваліка [5], У. Ковеської [6], М. Кацпрака [7] та ін. Основу джерельної бази даної праці складають матеріали фондів Архіву Нових Актів у Варшаві, державних архівів Волинської та Рівненської областей, а також звіти туристичних товариств та організацій, путівники по містах Волинського воєводства та ін.

Зародження туристичного руху на території Волинського воєводства науковці відносять до початку 20-х рр. ХХ ст., коли при установі «Дирекція публічних робіт» у Луцьку вперше введено посаду референта з питань туризму у 1924 р., а через рік при воєводській управі створено воєводську туристичну комісію [8].

Керівництво польського уряду спільно з існуючими туристсько-краєзнавчими товариствами і ор-

ганізаціями протягом міжвоєнного періоду намагались популяризувати туристичний рух, використовуючи для цього різні форми та методи пропаганди. Оскільки туризм був одним із основних засобів колонізації, полонізації та інтеграції українських земель до складу Польської республіки, то на цих землях його пропаганда та популяризація велась більш активно, ніж у інших регіонах Польщі.

Державне регулювання туризму на території Волинського воєводства здійснювалась як через загальнодержавні установи Польської республіки, так і воєводські. До перших належали міністерства та їх підрозділи, департаменти, компетенція яких поширювалась на територію всієї держави, до других – воєводські туристичні комісії, місцеві органи адміністрації, які займались питаннями туризму на місцевому рівні.

Справами туризму на території усієї Польщі займався Департамент туризму, який діяв при Міністерстві Публічних Робіт (Referat Turystyki Ministerstwa Robót Publicznych) впродовж 1919 – 1932 рр. [9] Цей підрозділ постійно очолював досвідчений та кваліфікований діяч туристичної сфери М. Орлович. Це була людина, яка розумілась у справах туризму, оскільки він був членом туристичних товариств, автором численних наукових і публіцистичних праць на туристичну тематику. Його посада мала назву «референт з питань туризму» [10]. Окрім нього тут працювало ще троє осіб – С. Ленартович та М. Шахувна [11].

Найбільш плідною була робота Департаменту туризму Міністерства публічних робіт у галузі видавництва літератури туристичного характеру. Зокрема, у 1919 – 1924 рр. було видано 13-томний туристичний путівник по Польщі під загальною редакцією М. Орловича. В одному з томів був розділ, присвячений туристичним об'єктам Волинського воєводства. У 1929 р. М. Орлович спільно із Волинським краєзнавчим товариством і опіки над пам'ятками старовини видали «Люстрований путівник по Волині» [12].

Це був перший туристичний путівник по досліджуваному регіону. У ньому містилась інформація про історію, культуру, населення краю, а також детально описувались туристичні маршрути по містах воєводства із зазначенням розкладу руху транспорту, закладів розміщення та харчування тощо.

21 травня 1932 р. Президент Другої Польщі Ігнацій Мосціцький видав наказ про ліквідацію Міністерства публічних робіт. Справи та повноваження ліквідованого міністерства було розподілено між іншими міністерствами республіки – комунікації, транспорту, промисловості та торгівлі та ін. [13] Наказ президента вступив у силу 1 липня 1932 р. [14] Саме тому Департамент туризму, який діяв при зазначеному міністерстві, було ліквідовано, а справи туризму були повністю передані у підпорядкування Міністерства комунікації.

Якщо порівнювати роботу туристичних відділів Міністерства публічних робіт і Міністерства комунікації, слід відзначити, що обидва відділи були не в однакових умовах. Коли перший складався лише із трьох працівників і мав досить обмежений бюджет, то другий у своєму штатному розписі налічував більше двадцяти осіб, а його бюджет був більший у 5-6 разів [15]. Саме тому у 30-ті рр. XX ст. пропаганда та популяризація туризму проводилась масштабніше і мала більш вагомий успіх.

Найбільшою прогалиною у сфері державного регулювання туристичною галуззю Польської республіки була відсутність належної законодавчої бази. Протягом досліджуваного періоду не було жодного спеціалізованого нормативно-правового документу, який би регулював розвиток туристичної сфери. Проект Закону «Про туризм», який зазнав гострої критики на туристичному з'їзді у Варшаві 1931 р., так і не був прийнятий [16]. Подальші зусилля щодо його схвалення постійно зазнавали невдач. Перший Закон «Про туризм» у Польщі був прийнятий уже після закінчення Другої світової війни.

Проте, незважаючи на відсутність Закону «Про туризм», існували окремі нормативно-правові документи, які певною мірою стосувались туристичної галузі. Це передусім «Закон про курорти» 1922 р. [17], «Закон про охорону пам'яток» 1928 р. [18], «Закон про охорону природи» 1932 р. [19].

Крім загальнодержавних установ, які регулювали туристичну сферу у досліджуваному регіоні, існували місцеві органи управління. До них відносяться установи, які безпосередньо діяли на території Волинського воєводства, і сфера

їх впливу обмежувалась лише територією досліджуваного воєводства.

3 березня 1924 р. Міністерство публічних робіт видало розпорядження про утворення департаментів туризму у воєводствах Польської республіки [20]. Дані туристичні відділи планувалось створити за зразком загальнодержавного Департаменту туризму, який очолював М. Орлович, а також безпосередньо підпорядковувались цій державній установі.

Варто відзначити, що як такого Департаменту туризму при воєводському управлінні у Луцьку, як і у більшості інших воєводствах Польської республіки, не було створено. Лише при Дирекції публічних робіт у Луцьку у вересні 1924 р. була введена посада референта із питань туризму [21]. Саме до цього періоду більшість науковців відносять зародження туристичної справи у досліджуваному регіоні.

Завданнями референта з питань туризму було налагодження контактів та співпраця з туристичними товариствами і організаціями, які діяли на терені воєводства, підтримка їх діяльності, співпраця з галузями промисловості (готельною, харчовою, транспортною та ін.), які тим чи іншим чином причетні до сфери туризму. До функцій референтів туризму також відносились пропаганда туризму, опрацювання та створення туристичних путівників, карт, маршрутів тощо [22].

На посаду референтів пропонувалось призначати осіб, зацікавлених у розвитку туристичної сфери. М. Орлович зазначав, що було б дуже добре, якби особа, яка призначалась на адміністративну посаду референта туризму, паралельно б займалась суспільно-корисною справою – була членом туристсько-красназничих товариств і організацій тощо.

Впродовж усього періоду існування посади референта з питань туризму (1924 – 1932), у Волинському воєводстві її обіймав Ж. Романовський [23].

Після ліквідації Міністерства публічних робіт у 1932 р. посаду референта з питань туризму ліквідували. Замість неї було створено туристичні відділи при окружних Дирекціях державної залізниці, які у свою чергу підпорядковувались Міністерству комунікації.

5 червня 1925 р. Міністерство публічних робіт видало нове розпорядження щодо управління туристичною галуззю на регіональному рівні, тобто у воєводствах. Це було розпорядження про утворення воєводських туристичних комісій. У всіх воєводствах Польської республіки до кінця літа 1925 р. планувалось сформувати туристичні

комісії. Однією із перших була утворена комісія у Катовіцах – у червні 1925 року [24].

Згідно із зазначеним розпорядженням, до складу воєводських туристичних комісій мали входити представники від органів державної влади, товариств, організацій, а також промислово-торгових підприємств. У такий спосіб польське керівництво прагнуло налагодити співпрацю між органами державної влади, суспільно-громадськими товариствами і організаціями із метою покращення розвитку туристичної галузі.

Одразу ж після видання цього розпорядження у Луцьку при воєводській управі створюється Волинська воєводська туристична комісія. У 1925–1926 рр. її очолював Ж. Пручнік, згодом цю посаду зайняв Ф. Ксенжпольський [25].

Проіснувала воєводська туристична комісія на Волині до 1939 року. Комісія зробила досить значний внесок у розвиток туристичної сфери досліджуваного регіону. Спільно з референтом із питань туризму, Волинським краєзнавчим товариством та іншими туристичними товариствами й організаціями вони провели значну роботу щодо популяризації туристичного руху у воєводстві, розробили ряд туристичних маршрутів, здійснювали видавництво туристичних карт, буклетів тощо.

Волинська воєводська туристична комісія співпрацювала із аналогічними установами сусідніх воєводств. Найбільш плідною була співпраця із Новогрудською воєводською туристичною комісією, в результаті якої розроблялись спільні заходи щодо пропаганди туризму, організовувались спільні екскурсії тощо [26].

Вагомий внесок у розвиток туризму на території Польської республіки, у тому числі й Волинського воєводства, зробили різного роду польські туристичні товариства та організації. Слід зазначити, що до початку 20-х рр. ХХ ст. на Волині не існувало жодного туристичного товариства чи організації, усі вони виникли після 1921 р., тобто після входження цього регіону до складу Польської республіки.

Найбільший внесок у розвиток туристичної справи досліджуваної території зробили Волинське краєзнавче товариство і опіки над пам'ятками старовини, Волинське товариство приятелів науки та Товариство розвитку Східних земель.

Волинське краєзнавче товариство і опіки над пам'ятками старовини (*Wołyńskie towarzystwo krajoznawcze i opieki nad zabytkami przeszłości*) діяло протягом 1927 – 1939 рр. Ідея щодо його створення була висунута ще у 1921 р. членом

Польського краєзнавчого товариства З. Морвіцом, який активно закликав створити подібну організацію під назвою «Товариство охорони над пам'ятками старовини» [27]. Однак створене воно було лише у 1927 році [28].

До 1934 р. товариство очолював державний службовець – референт з питань туризму Волинського воєводства Ф. Ксенжпольський. Протягом 1934 – 1939 рр. керівником був В. Горзляковський [29].

Товариство активно займалось розробкою та організацією різноманітних туристичних маршрутів, внутрішньорегіональних та міждержавних поїздок, а також було організатором курсів у сфері туризму, проводило з'їзди, конференції, на яких розглядалися питання розвитку та пропаганди туризму у досліджуваному регіоні. Варто відзначити, що під час екскурсій, які організувало товариство, було зроблено багато фотознімків із краєвидами Волині. Протягом 1927 – 1930 рр. члени товариства передали Головній раді Польського краєзнавчого товариства копії усіх фотографій, що знаходились у бібліотеці товариств. Згодом, з метою популяризації краю, усі вони були представлені на туристичних виставках та ярмарках [30].

Упродовж 1937 – 1938 рр. Волинське краєзнавче товариство і опіки над пам'ятками старовини низку зібраних фотографій із краєвидами та пейзажами краю передало для осередку, що займався розвитком туристичного руху при Ягеллонському університеті [31]. Так, у 1937 р. було передано 57 фотографій, у 1938 р. – 55 [32].

Представники Волинського товариства краєзнавчого і опіки над пам'ятками старовини також брали участь у конференції з питань навчання платних екскурсиводів, яка відбулась 13 грудня 1931 р. у Варшаві [33].

Починаючи із 1935 р., члени товариства уже самі організували такі курси у Луцьку. Перше навчання відбулось протягом 6 – 11 травня зазначеного року.

Однією із форм популяризації туристичного руху було проведення виставок. Згадане товариство зробило вагомий внесок у їх організацію.

Волинське краєзнавче товариство і опіки над пам'ятками старовини займалось також видавництвом туристичних путівників, буклетів, інформаторів, листівок, туристичних карт тощо. Зокрема, у 1929 р. його представники взяли участь у виданні праці «Ілюстрованого путівника по Волині».

У 1934 р. тиражем 10 тис. примірників, цим же товариством було видано пізнавальну брошуру про Волинь, написану тодішнім директором Волинського музею у Луцьку Ю. Дуткевичем. У ній музейний діяч описав природні та історико-культурні туристичні ресурси Волинського воєводства [34].

У 1937 р. зусиллями Волинського краєзнавчого товариства і опіки над пам'ятками старовини було видано 20 різновидів листівок, загальною кількістю кілька тисяч екземплярів. Зазначене товариство також розробляло та видавало туристичні карти залізничними станціями досліджуваного воєводства.

Ще одним товариством, яке зробило досить вагомий внесок у розвиток та популяризацію туризму на території Волинського воєводства у міжвоєнний період, було Волинське товариство приятелів науки. Виникло воно 1935 р., а його засновниками були відомий польський історик, редактор краєзнавчого часопису «Волинський щорічник» («Rocznik Wołyński»), президент Союзу вчителів Польщі в Рівному Я. Гоффман і віце-воєвода Ю. Слешинський [35].

Характеризуючи загальнодержавні товариства Польської республіки міжвоєнного періоду, слід зазначити, що їх діяльність в основному була спрямована на розвиток туристичної справи у Польській державі в цілому.

Найбільший внесок у розвиток туристичної справи на території Волинського воєводства серед загальнодержавних організацій і товариств Польщі зробило Товариство розвитку Східних земель (Towarzystwo Rozwoju Ziemi Wschodnich), яке було створене 11 листопада 1933 р. під головуванням маршалка сенату О. Пристора [36]. За структурою це товариство ділилось на округи, останні в свою чергу мали свої відділення. На території Волинського воєводства рішенням від 15 березня 1934 р. було створено Волинський округ товариства із центром у Рівному, який мав відділення у Луцьку, Острозі, Здолбунові, Дубно, Костополі, Яновій Долині, Горохові, Любомлі, Ковелі, Сарнах, Володимирі та ін. Очоловали його спочатку І. Пулавський, згодом Т. Дембінський. У 1934 р. Волинський округ налічував 189 членів [37].

Із кожним роком Товариство розвитку Східних земель розширювало сферу свого впливу, збільшувалась кількість округів та членів самого товариства. Так, у 1936 р. Волинський округ даного товариства був найбільшим у Польській республіці. Зокрема, у цьому році було зафіксовано 1486 членів у 33 округах Волинського воєводства [38].

14 травня 1936 р. у складі Товариства розвитку Східних земель було утворено Спілку любителів Волині, яку очолив Д. Шаринський [39]. Дана спілка організувала та приймала екскурсії як усередині воєводства так і за його межами. У 1938 р. керівник спілки написав відкритий лист до Ліги підтримки туризму із заявою про створення Волинського туристичного дому, який би займався координацією екскурсійної діяльності у досліджуваному регіоні. Однак через початок війни він так і не був створений.

Починаючи із 1934 р. це товариство з метою збільшення кількості туристів, що відвідували східні регіони Польської республіки, щорічно проводило акцію «Літо на Східних землях». У рамках цієї акції за співпраці із Міністерством комунікації Товариство розвитку Східних земель надавали туристам, що відвідували даний регіон знижки до 75 % на проїзд залізничним транспортом по території Волині [40].

Окрім вищезазначеної акції, товариство виступало ініціатором та організатором проведення інших акцій, виставок, ярмарків, які проводились із метою залучення туристів на східні регіони Польщі.

Основними ж формами та методами пропаганди туризму у Волинському воєводстві були: видавництво літератури туристичного характеру (путівників, брошур, буклетів, статей та заміток, альбомів фотографій і т.д.), проведення туристичних виставок та ярмарків, на яких була представлена інформація про Волинь як туристичний регіон, організація різноманітних туристичних акцій із метою збільшення кількості туристів у регіоні («Літо на східних землях», «Дні Полісся», «Свято виноградарства» та ін.), проведення дискусійних клубів, вечорів на туристичну тематику тощо.

На території Волинського воєводства у 20–30-х роках ХХ ст. існувало чимало різноманітних туристичних маршрутів. Участь у їх розробці брали уже згадувані Волинське краєзнавче товариство і опіки над пам'ятками старовини, Волинське товариство приятелів наук, Товариство розвитку Східних земель, воєводська туристична комісія, воєводські референти з питань туризму, туристичні та екскурсійні бюро, місцеві туристичні будинки тощо. Деякі з цих маршрутів були затверджені на загальнодержавному рівні.

По Волинському воєводству наприкінці 1920-х років спільними зусиллями усіх перелічених установ визначено три найбільш популярні напрямки туристичних маршрутів, що перетинали усю досліджувану територію, а також розроблено

значну кількість екскурсій згідно них. Такими напрямками були:

- 1) Луцьк – Дубно – Кременець – Почаїв – Вишнівець;
- 2) Рівне – Клевань – Острог;
- 3) Рівне – Костопіль – Сарни – Клесів – Манівці [41].

Туристичні поїздки за цими маршрутами були розраховані на термін від 5 до 14 днів [138, 146]. У залежності від мети подорожі складався план екскурсії. Наприклад, якщо це була поїздка з релігійною метою, то головний акцент робився на сакральних спорудах; культурною – на замково-фортифікаційних комплексах та палацово-паркової архітектурі тощо. Враховувались також віковий та національний склад населення.

Найбільшу кількість туристичних маршрутів східними воєводствами Польської республіки розробили у рамках туристичної акції «Літо на Східних землях». Частина із них проходила по території Волині. Це – «Шляхами польських легіонів Волині» та «Кременець та його околиці».

Реалізацію забезпечувало бюро подорожей «Орбіс», центральним відділенням у Варшаві керував М. Венгрецький, філію у Луцьку очолював Б. Морлендер [42].

Найбільшого зацікавлення викликає туристичний маршрут «Шляхами польських легіонів Волині». У його рамках передбачались відвідини місць битв польських легіонів у часи Першої світової війни. Шлях проходив за маршрутом Чарторийськ – Костюхнівка – Янова Долина – Польська Гора. Цей маршрут було затверджено на державному рівні. Фінансування екскурсій за ним здійснювалось із бюджету Польської республіки. У 1938 р. створено путівник за даними маршрутами, однак його так і не видали [43]. Окрім цього для популяризації туристичного маршруту було створено Комітет опіки над місцями битв польських легіонів під керівництвом Ф. Зарицького [44].

3 – 5 липня 1936 р. польська влада до 20-ти річчя Костюхнівської битви[45]* організувала та провела фестиваль. Протягом цього часу сюди організовувались безкоштовні екскурсії для польського населення.

Одним із найбільш популярних серед туристів міст Волинського воєводства був Кременець та його околиці. Окрім туристичних об'єктів, що знаходились у самому місті, особливу увагу туристів привертала Соколина гора, розташована за 9 км від нього. Там знаходилась відома на всю Польщу школа планеристів та, як уже зазначалось, найкращий у Волинському воєводстві осередок лижного спорту. Саме ця територія була основою туристичного маршруту «Кременець та його околиці».

Окрім цього в рамках маршруту передбачались факультативні екскурсії до Почаївської Лаври та Вишнівця.

Крім вище названих, територією Волині було розроблено кілька туристичних маршрутів водними артеріями досліджуваного краю. Найбільш популярними були наступні: Кременець – Березце – Тарговиця по р. Іква, Острог – Деражне – ст. Горинь по р. Горинь, Янівка – ст. Майдан по р. Стоход [46].

Протягом 30-х рр. ХХ ст. постійними були екскурсії за маршрутами Луцьк – Дубно – Радивилів – Броди – Підкамінь – Почаїв – Кременець – Дубно – Луцьк. Вартість такої поїздки становила 30 злотих. Другий маршрут проходив з Луцька через Рівне до Янової Долини. Вартість – 10 злотих.

Одним із найцікавіших туристичних маршрутів були поїздки на поле, неподалік Губкова, де наприкінці травня – початку червня цвіла азалія. Це природне явище приваблювало із кожним роком все більше туристів. Із Луцька такі поїздки організовували члени Волинського краєзнавчого товариства і опіки над пам'ятками старовини. Зокрема, такі екскурсійні тури відбулися 29 травня 1938 р. У цей день до поля, де квітла азалія, було відправлено дві групи туристів за двома маршрутами. Обидва брали початок із Луцька. Перший пролягав через Рівне – Межиричі Корецькі – Людвиполь – Губків. У ньому взяло участь 26 осіб. Друга група у кількості 120 осіб прямувала лише до Губкова без зупинок. 12 травня товариство організувало поїздки для 107 чоловік до Жидичина та Кульчина [47].

Джерела та література

1. Traktat pokoju między Polską a Rosją i Ukrainą podpisany w Rydze dnia 18 marca 1921 roku. // Dziennik Ustaw. – 1921. – Nr. 49. – Poz. 300. – 108 s.

* 4 – 6 липня 1916 р. біля населеного пункту Костюхнівка (сьогодні це село Маневичього р-ну Волинської обл.) відбу-

2. Дмитрук В. Зародження туристичного руху на Волині [Текст] / В. Дмитрук. // Минуле та сучасне Волині та Полісся: Ковель та ковель-

лася битва між військами Австро-Угорської та Російської імперій, під час якої заинуло 2 тис. поляків

чани в історії України та Волині. Матеріали XII Всеукраїнської науково-історичної конференції, присвяченої 12-й річниці Незалежності України та 485-й річниці надання Ковелю Магдебурзького права. – Луцьк: [б.н.в.], 2003. – С.24–25.

3. Завадська О. Туризм як один із напрямків діяльності краєзнавчих товариств у 1921–1939 рр. на території Волинського воєводства [Текст] / О. Завадська. // Волинь: Історія і сучасність. Жидичин крізь віки. Матеріали IV науково-практичної, історико-краєзнавчої конференції, присвяченої 780-ти річчю села Жидичина Ківерцівського району. – Луцьк: [б.н.в.], 2007. – С.82–89.

4. Кінд-Войтюк, Н. Наукові товариства Другої Речі Посполитої у дослідженні історії та пам'яток Волинського воєводства (1921–1939 рр.) [Текст] / Н. Кінд-Войтюк. // Краєзнавство. – К.: Телесик, 2008. – Вип.1-4. – С.22–27.

5. Kowalik, T. Życie dla turystyki, krajoznawstwa i sportu : Mieczysław Orłowicz 1881 – 1959 [Текст] / T. Kowalik. – Warszawa: PTTK «Kraj», 2009. – 498 s.

6. Kowieska, U. Miejsce i rola związków zawodowych w realizacji polityki państwa w zakresie kultury fizycznej w II Rzeczypospolitej [Текст] / U. Kowieska. // Perelomy w historii. Pamiętnik. – T. 3. – S. 447–452.

7. Kasprzak, M. Towarzystwo Rozwoju Ziemi Wschodnich, 1933 – 1939 [Текст] / M. Kasprzak. – Łódź: Wydawnictwo Naukowe «Ibidem», 2005. – 158 s.

8. Дмитрук В. Вказана праця. – С.24.

9. Gryszel, P. Zarys historii turystyki w Polsce / P. Gryszel. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lotur.eu/UploadFiles/524/178/1265187566-Historia_turystyki_w_Polsce_DOT_IT.pdf.

10. Kowalik T. Вказана праця. – С. 89–90.

11. Informator turystyczny. – Warszawa: Nakładem Związku Polshkih Towarzystw Turystycznych w Polsce, 1932. – S. 70.

12. Orłowicz, M. Pustrowany przewodnik po Wołyniu [Текст] / M. Orłowicz. – Łuck: Nakł. Wołyńskiego towarzystwa krajoznawczego i Opieki nad zabytkami przeszłości, 1929. – 380 s.

13. Archiwum Akt Nowych w Warszawie (AAN), Zespół 8 Prezydium Rady Ministrów w Warszawie, Cz. VI, Sygn. 56/9. Zniszczenie Ministerstwa Robót Publicznych i rozoriał jego agend, S. 21.

14. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 21 maja 1932 r. w sprawie zniesienia urzędu Ministra Robót Publicznych. // Dziennik Ustaw. – 1932. – Nr. 51.– Poz. 479. – 2 s.

15. Kowieska U. Вказана праця. – С. 450.

16. Goetel, W. Turystyka w Polsce jako czynnik poprawy sytuacji gospodarczej [Текст] / W. Goetel. –

Kraków: Nakładem Wyższego Studium Handlowego w Krakowie, 1931. – S. 23.

17. Ustawa z dnia 23 marca 1922 r. o uzdrowiskach. // Dziennik Ustaw. – 1922. – Nr. 31.– Poz. 254. – 10 s.

18. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 6 marca 1928 r. o opiece nad zabytkami. // Dziennik Ustaw. – 1928. – Nr. 29.– Poz. 265. – 6 s.

19. Ustawa z dnia 10 marca 1934 r. o ochronie przyrody. // Dziennik Ustaw. – 1934. – Nr. 31.– Poz. 274. – 6 s.

20. Archiwum Państwowe w Bydgoszczy (APB), Zespół Urząd Wojewódzki Pomorski w Toruniu 1920 – 1939, Sygn. 24435. Pismo Wydziału Turystyki Ministerstwa Komunikacji z dnia 10.09.1935 r., S 2.

21. Dyrekcja Robót Publicznych. // Przegląd Wołyński. – 1929. – № 25. – S.26.

22. AAN, Zespół 8, Cz. VI, Sygn. 107. Turystyka – administracja, s. 288–289.

23. Державний архів Волинської області (ДАВО), ф. 46 Волинське воєводське управління, м. Луцьк, оп. 1, спр. 2405. Протоколи засідання туристичної комісії та переписка з повітовими відділами і іншими установами по обліку місцевості, пригодної для туристів, арк. 1.

24. Umiński, J. Polski Touring Klub a Polskie Towarzystwo Krajoznawcze / J. Umiński. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://khit.pttk.pl/index.php?co=tx_touring.

25. ДАВО, ф. 46, оп. 1, спр. 2405, арк. 23.

26. Там само, арк. 26.

27. Morwic Z. Towarzystwo Opieki nad zabytkami przeszłości Wołynia [Текст] / Z. Morwic. // Głos Wołyński. – 1921. – № 9. – S. 10.

28. Кінд-Войтюк Н. Вказана праця. – С.22.

29. Gumiński T. Dziesięciolecie ruchu krajoznawczo-turystycznego na Wołyniu / T. Gumiński. // Ziemia Wołyńska. – 1938. – № 1. – S.1–2.

30. Завадська О. Вказана праця. – С.85.

31. Studium turystyki U. J. // Wierchy. Rocznik poświęcony górom i góralszczyźnie. – Kraków: Nakładem Polskiego Tow. Tatrzańskiego, 1936. – S.210.

32. Sprawozdanie z działalności Studium Turystyki Uniwersytetu Jagiellońskiego za okres I. V. 1936 – 30. IX. 1937. – Kraków: [b.n.w.], 1937. – S. 18.

33. ДАВО, ф. 46, оп. 8, спр. 707. Sprawozdanie Zarządu Wołyńskiego Towarzystwa krajoznawczego i opieki nad zabytkami Przeszłości z działalności za rok 1931 (12.04.1932), арк. 21.

34. Там само, оп. 6, спр. 2405. Протоколи засідання туристичної комісії та переписка з повітовими відділами і іншими установами по обліку місцевості, пригодної для туристів, арк. 41.

35. Кінд-Войтюк Н. Вказана праця. – С.23–24.
36. Statut Towarzystwa Rozwoju Ziemi Wschodnich. – Warszawa: Nakładem Towarzystwa Rozwoju Ziemi Wschodnich, 1938. – S. 2.
37. Там само, с. 14.
38. Kasprzak. Вказана праця. – S. 110.
39. Там само. – С.63.
40. Rocznik Ziemi Wschodnich. / pod. red. E. Ruhlego. – Warszawa: Wydawnictwo zarządu głównego Towarzystwa Rozwoju Ziemi Wschodnich, 1938. – S. 223.
41. Kalendarz Ziemi Wschodnich na rok 1935 / W. Wasunga. – Warszawa: Wydawnictwo zarządu głównego T. R. Ziemi W., 1934. – S. 284.
42. ДАВО, ф. 46, оп. 1, спр. 2405, арк. 3.
43. Tetriska Ziemi Wschodnich propagandowy Tydzień Towarzystwa Rozwoju Ziemi Wschodnich // Jedziemy. – 1939. – № 20. – S.3.
44. Kasprzak. Вказана праця. – S. 72.
45. 4 – 6 липня 1916 р. біля населеного пункту Костюхнівка (сьогодні це село Маневицького р-ну Волинської обл.) відбулася битва між військами Австро-Угорської та Російської імперій, під час якої заинуло 2 тис. поляків.
46. ДАВО, ф. 158 Луцький магістрат Волинського воєводства, оп. 1, спр. 705. Інформаційний бюджетень та переписка з Волинським воєводським управлінням про організацію туристичної роботи, арк. 30.
47. Ruch turystyczno-krajoznawczy // Ziemia Wołyńska. – 1938. – № 8–9. – S.123–124.

Татьяна Ковальчук

Туристическое движение на Волыни в междувоенный период

В статье исследовано возникновение и развитие туристического движения на Волыни в междувоенный период, охарактеризовано участие в нем общественных организаций, проанализировано государственное регулирование данной отрасли.

Ключевые слова: туризм, Волинское воєводство, туристические общества, путеводитель.

Tetiana Kovalchuk

The tourism movement in Volyn region in the Interbellum

This article explores the origin and development of tourism movement in Volyn region in the interbellum. Special attention was given to the role of public associations and organizations; and to the issue of the state's regulation of the industry.

Key words: tourism, Wołyń Voivodeship, tourist organizations, travel guide.

